

ti među svim zainteresiranim subjektima u Crkvi i društvu te da će lako pronaći put do šire čitateljske publike.

Tonči Matulić

Dario TOKIĆ, *Govor o opraštanju u Evanđelju po Luki*. Doktorska disertacija, KIZ, Zagreb 2006., 211 str.

Kao što sam podnaslov govori, riječ je o disertaciji koju je autor obranio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Mentor je bio prof. dr. Ivan Dugandžić, pročelnik Katedre Svetog pisma Novog zavjeta istoga Fakulteta.

Tema disertacije, »Opraštanje u Evanđelju po Luki«, tipična je za *opus Lucanum* kako je vidljivo iz prikaza teme u postojećoj teološkoj literaturi – iako je broj studija prilično neznatan, to pokazuje originalnost potrebe da se upotpuni takva praznina. Budući da je disertacija pisana na hrvatskom ona je neizmjerljivo velik doprinos našoj teološkoj misli, no to joj umanjuje odjek u svijetu koji ona sigurno zaslužuje (postoji doduše vrlo kratak sažetak na engleskom).

Autor stvara u 1. poglavlju disertacije *status quaestionis* na temelju pregleda postojeće literature na temu »opraštanja« i pritom polazi od biblijskih rječnika, enciklopedija, teologija (novozavjetnih i onih koje se samo tiču Lukinog djela), monografija i članaka.

Drugo se poglavlje bavi terminologijom opraštanja kod Luke. Termine grupira oko subjekta opraštanja (Bog, Isus, Isusovi učenici), samog čina opraštanja (ἀφίημι ἄφεσις ἀπολύω χαρίζομαι), materije opraštanja (grijeih, dug, hula) i primatelja opraštanja (narod, čovjek koji je uzet, carinik, grešnik, žena, svi koji nam duguju, brat, zločinac).

U središnja tri poglavlja autor analitički pristupa tekstovima koji govore o opraštanju na izravan (pogl. 3), neizravan (pogl. 4) i metaforički (pogl. 5) način.

O opraštanju se govori izravno u Lukinom evanđelju i to kao navještanju (1,77; 3,3; 24,47), kao onom koje se ostvaruje u Isusu Kristu (5,17-26; 7,36-50; 23,34), kao zadatku koji stoji pred Isusovim učenicima (6,37c; 11,4a; 17,3-4) i u kontekstu govora o neoprostivom grijehu (12,10). U tom se vidi uloga Ivana Krstitelja (usp. Lk 1,77) koji daje samo impuls za obraćenje kojega je plod oprostjenje grijeha (*ordo salutis*; usp. Dj 2,38) koje autor ne svrstava u »red« spasenja. Tekst Isusovog opraštanja upućenog s križa (Lk 23,34) upitan je s obzirom na kritiku teksta. Autor vidi prevagu za autentičnost u kriterijima »unutarnje« kritike teksta (usp. Dj 7,60).

Neizravan govor o opraštanju autor nalazi po kriteriju koji sadrži sljedeće sastavnice:

a) poziv – neočekivana inicijativa uspostave izvjesnog oblika zajedništva;

b) negodovanje – izravni izričaj neprikladnosti njegova ostvarenja;

c) plod obraćenja i opraštenja – autentično ostvarenje zajedništva, tj. zaključna prisutnost određene promjene na temelju uspostavljenog zajedništva (usp. str. 137).

Po tom kriteriju zatim odabire Lk 5, 1-11; 5,27-32; 19,1-10 i 23,39-44.

Metaforički način govora o opraštanju po mom je sudu najzanimljiviji jer nam pokazuje jedan literarni pristup tekstu koji je bitno sinkronijski. I sam autor se priključuje željenom istraživanju metafora usvojivši pritom metodologiju H.-J. Klaucka. Sam Klauck navodi načela za metaforičko izražavanje, autor ih preuzima, pa je važno da ih imamo pred očima kad se bavimo njegovom analizom tekstova u disertaciji (Lk 4,16-21; 5,31-32; 7,41-43; 13,6-9; 15 i 18,9-18):

1) »Za svaku metaforu postoje uvijek dva elementa, čiji međusobni odnos pokreće metaforički proces.« Prvi je element sam znak, metafora, a drugi stvarnost koju taj znak (metafora) označuje. Otkrivanje njihovog suodnosa temelj je razumijevanja metaforičkog govora.

2) »Postoji čitav spektar metafora: od onih koje su mrtve, uspavane, zasjenjene, preko konvencionalnih metafora, do kreativnih, smionih metafora.« Klaucek hoće reći da postoji cijelo bogatstvo metaforičkog izražavanja: od onog koje često putani ne prepoznamo odmah kao metaforičko, preko metafora koje su kao takve jasno prisutne u tekstu (konvencionalne), do kreativnih metafora čijega značenja možda ni sam pisac nije bio svjestan, ali čitatelju otvara nove, iznenađujuće uvide. Ovim načelom Klaucek želi potaknuti istraživanje metaforičkog govora, pogotovo u slučajevima kad deskriptivni način dođe u opasnost da izgubi svoju snagu. Tada oživljavanje metaforičkog značenja kod konvencionalnih i metafora koje ne prepoznamo odmah kao takve (uspavane, mrtve), može doprinijeti oživljavanju komunikacije.

3) »Metafora rijetko kad dolazi sama, svoju slikovitost nastoji proširiti na okolni tekst u vidu asocijacija i drugih povezanosti.« Jednostavnije rečeno, metaforičko značenje izvire iz konteksta u kojem se metafora nalazi.

4) »Proces nastanka metafora može biti zatvoren, tj. može ostati previše povezan s određenom empirijskom bazom, pa nije jednostavno napraviti iskorak u tumačenju.« Npr. svjetlo i tama, gore i dolje, teško i lako – može se često previdjeti njihovo metaforičko značenje, jer su se možda kod autora i njegovih naslovnika odnosile na neko zajedničko iskustvo, koje suvremeni čitatelj više s njima ne dijeli. O takvim metaforama Klaucek govori kao o »mrtvima« ili »uspavanima«.

5) »Metaforika jest i ostaje pojava neodvojiva od jezika, stoga i samo razumijevanje napreduje tamo gdje nailazi na metaforičko razumijevanje.« Ovim načelom autor želi opravdati i ohrabriti istraživanje metafora, jer metaforičko razumijevanje ne može štetiti, već obogatiti pod komplementarnim vidom razumijevanje određenog teksta (usp. str. 47–48).

Ta pak komplementarnost podrazumijeva i povijesno-kritičku metodu rada jer ne želi biti na štetu povijesnosti teksta. To je i problem odabira metodologije ove disertacije koja ostaje dosljedna svojoj sinkroniji. Možda je onda bilo potrebno istaknuti i odnos metafore i prisposode (Lk 7,41-43; 15; 18,9-14).

Dosljedan toj proceduri, autor svoju disertaciju zaključuje teološkom refleksijom i sintezom a sam rad svrstava u niz studija koje doprinose boljem razumijevanju Lukine a onda i novozavjetne teologije. Taj je dio podijeljen na:

- različite perspektive govora o opraštanju tj. iz perspektive žrtve i iz perspektive počinitelja te u odnosu na žrtvu i na počinitelja,
- zamke govora o opraštanju (oprostiti ne znači zaboraviti, oprostiti ne znači biti kao da se ništa nije dogodilo, oprostiti ne znači osloboditi počinitelja odgovornosti),
- tri načina govora o opraštanju u Evanđelju po Luki (izravni govor o opraštanju, neizravni govor o opraštanju, metaforički govor o opraštanju),
- neka pitanja o opraštanju (Božje opraštenje, temelj ljudskog opraštanja, opraštenje: zapovijed pomirenja?).

Ne treba se zavaravati »da govor Trećeg evanđelja daje potpuni uvid u problematiku praštanja«, ali bitno pridonosi cjelini novozavjetnog govora o opraštanju. Cjelovitost Lukinog govora o opraštanju vidi se tek iz studija Djela apostolskih. Iz te je perspektive onda bilo važno proučiti odnos kerigmatskog navješćaja u Djeli-

ma apostolskim kojega je bitni dio oproštenje grijeha i Isusove smrti koju neki današnji egzegeti pokušavaju prikazati u svjetlu velikog Pomirbenog dana (usp. Lev 16) u Lk 22 – 24 (npr. F. G. Carpinelli), a na tragu Lk 22,19s i Dj 20,28. Osvrt na njih je »tek usput (...) radi potvrde, korekcije ili nadopune ishoda istraživanja na tekstovima evanđelja« (str. 25).

Autor zaključuje svoju disertaciju navodeći nužnost redundantnog govora o opraštanju koji je i inače tipičan za Luku, tj. trostrukog načina govora o opraštanju da bi naglasio njegovu važnost.

Kao nedostatak se može navesti i korištenje nekih bibliografskih jedinica koje su već doživjele popravljena ili posve nova izdanja.

D. Tokić je svojom disertacijom upotrijebio prazninu govora o Božjoj milosrdnoj ljubavi prema čovjeku, pa je taj biblijski govor dobrodošao u hrvatski narod i s pastoralnog aspekta kao vrlo aktualan.

Mario Cifrak

MARTIN ZADRANIN, O. P.,
Abstractiones de Libro Sententiarum
(13./14. st.), *Editio princeps*, prir.
Marijan Biškup, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 196. str.

Pisanje sustavne povijesti teologije u Hrvata još uvijek je zadaća ili projekt koji strpljivo čeka svoje autore. Za sada postoje tek pojedinačni (informativni) prilozi M. Vanina, I. Goluba, F. Šanjeka, Đ. Kokše i drugih koji su pokušali bar djelomično rasvijetliti početke i razvoj teologije na hrvatskim prostorima, odnosno kod nekih hrvatskih teologa. Poznato je da među tim hrvatskim teolozima ima nemali broj onih

koji su svojim učenjem i pisanjem teoloških traktata iza sebe ostavili duboke i neizbrisive tragove ne samo na našem ozemlju nego i diljem Europe. No, ti tragovi još uvijek nisu dovoljno istraženi niti osvijetljeni.

Dominikanac Martin Zdranin (13./14. st.) svakako je jedan od onih hrvatskih teologa koji zaslužuju posebnu pozornost. Nažalost, o njemu ima vrlo malo pouzdatih povijesnih podataka. Kako se vidi iz njegova nadimka, podrijetlom je iz Zadra, a bio je član Lombardijske dominikanske provincije. Nakon što je završio teološke studije u Parizu, predavao je teologiju na jednom dominikanskom učilištu u sjevernoj Italiji. Tamo je i nastao njegov vrlo zanimljiv teološki spis *Abstractiones de Libro Sententiarum* (*Izvaci iz komentara Sentencija*). Paleografska analiza rukopisa *Abstractiones* potvrđuje da je spis nastao početkom 14. st. Sam rukopis vjerojatno je bio u funkciji predavanja Martina Zdranina, ali i kao plod njegova profesorskog rada. Riječ je o komentaru *Sentencija* Petra Lombardskog, koje su tijekom gotovo četiri stoljeća predstavljale opći priručnik teologije na europskim učilištima. Znano je da su gotovo svi poznatiji srednjovjekovni učitelji teologije komentirali Petrove *Sentencije* i time započimali svoje profesorske karijere. Tako su svoje poučavanje teologije temeljili upravo na djelu Petra Lombardskog. Tek će u visokoj skolastici *Sentencije* postupno ustupati mjesto golemim teološkim *Summama* (poput one od Tome Akvinskoga ili Ivana Fidanze/Bonaventure iz Bagnoreggia).

Prije iznošenja samoga teksta Zdraninova rukopisa, priređivači nas ukratko upoznaju s osobom Martina Zdranina, potom se iznosi paleografska analiza rukopisa te kratki uvod/upoznavanje *Sentencija* Petra Lombardskog. Sve to, dakako, pomaže čitatelju u lakšem i boljem razumi-